

НАЦІОНАЛЬНЕ ЩАСТЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЙОГО ФОРМУВАННЯ

©2020 САКАЛО О. Є., СТЕПАНЕНКО С. В.

УДК 330.34(477)
JEL: A13; I30; I38

Сакало О. Є., Степаненко С. В. Національне щастя та державна політика щодо його формування

У роботі досліджується проблема щастя як загального, універсального показника соціально-економічного розвитку. Визначаються фактори, що впливають на індивідуальну, суб'єктивну оцінку щастя. Характеризується зв'язок рівня щастя та темпів економічного зростання. Розглядається порівняно новий напрям економічної теорії – економіка щастя; визначаються об'єкт і предмет його дослідження; перераховуються основні питання, що потрапляють до уваги науковців, які працюють у рамках цього напрямку. Розглянуто низку експериментальних досліджень щастя, котрі використовували передусім психологічну методологію та спиралися на результати масових соціологічних опитувань у різних регіонах світу. Головна увага звертається на Всесвітній індекс щастя (The Happy Planet Index) і Рейтинг країн світу за рівнем щастя (World Happiness Report). Описується методика проведення цих досліджень. З'ясовуються лідери зазначених рейтингів згідно з даними за 2019 і 2020 рр. Визначається місце України в цих рейтингах. Обґрунтовується необхідність з'ясування зв'язків між об'єктивним показником економічного благополуччя (ВВП на душу населення) та суб'єктивними оцінками населення. Розглядаються сутність, мета, основні завдання та напрями державної політики щодо формування щастя. Характеризуються основні складові та пріоритети державної політики в цьому контексті. Робиться висновок про те, що головною метою державної політики, орієнтованої на досягнення щастя, є створення умов, за яких для населення є можливим своєчасне, повне та якісне задоволення різноманітних потреб нижчого та вищого рівнів, тобто забезпечення матеріальної та духовної задоволеності життям. Зауважується, що традиційні об'єктивні показники економічного благополуччя зберігають своє значення під час оцінки рівня соціально-економічного розвитку тієї чи іншої країни, втім, їх уже замало для повного вивчення проблеми, а ще обов'язково слід враховувати суб'єктивні оцінки населення. Ці суб'єктивні показники необхідні, оскільки дозволяють краще обрати потрібні напрями економічної та соціальної політики.

Ключові слова: щастя, економіка щастя, суб'єктивна оцінка щастя, дослідження щастя, соціально-економічний розвиток, державна політика.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-6-13>

Бібл.: 12.

Сакало Олександр Євгенійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, Полтава, 36000, Україна)

E-mail: asakalo@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1136-6695>

Степаненко Сергій Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, Полтава, 36000, Україна)

E-mail: sv_stepanenko@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1524-2577>

UDC 330.34(477)

JEL: A13; I30; I38

Sakalo O. Y., Stepanenko S. V. National Happiness and the State Policy on Its Formation

The publication explores the problem of happiness as a common, universal indicator of socio-economic development. The factors influencing the subjective, individual estimation of happiness are defined. The relationship between the level of happiness and the pace of economic growth is characterized. A relatively new direction of economic theory – the economics of happiness – is considered; the object and subject matter of its research are determined; the main issues that fall into account of the scholars working within terms of this direction are listed. A number of experimental studies on happiness were considered, which used primarily psychological methodology and relied on the results of mass opinion polls in different regions of the world. The global happiness index (The Happy Planet Index) and the World Happiness Report are paid the major attention. The methodology for carrying out these studies is described. The leaders of these ratings are identified according to the data for 2019 and 2020. Ukraine's place in these ratings is determined. The need to clarify the links between the objective indicator of economic well-being (GDP per capita) and subjective estimates by the population is substantiated. The essence, purpose, main tasks and directions of the State policy on the formation of happiness are considered. The main components and priorities of the State policy in this context are characterized. It is concluded that the main goal of the State policy focused on achieving happiness is to create conditions under which timely, complete and qualitative satisfaction of various needs of both the lower and the higher levels is possible for the population, i.e. ensuring material and spiritual satisfaction with life. It is specified that traditional objective indicators of economic well-being retain their importance when assessing the level of socio-economic development of a certain country, however, they are not sufficient to have the problem fully studied, and it is necessary to take into account subjective assessments of the population. These subjective indicators are necessary because they allow a better choice of the right directions of economic and social policy.

Keywords: happiness, economics of happiness, subjective estimation of happiness, study of happiness, socio-economic development, public policy.

Bibl.: 12.

Sakalo Oleksandr Ye. – PhD (History), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Economy, Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University (2 Ostrohradskoho Str., Poltava, 36000, Ukraine)

E-mail: asakalo@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1136-6695>

Stepanenko Sergii V. – PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Political Economy, Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University (2 Ostrohradskoho Str., Poltava, 36000, Ukraine)

E-mail: sv_stepanenko@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1524-2577>

Напевно, кожна людина хоча б один раз у своєму житті замислювалась над тим, що таке щастя і чи щаслива вона. Нас іноді запитують, чи відчуваємо ми себе щасливими? Коли ми говоримо про щастя, то задаємося одразу кількома питаннями. Що таке щастя? Щастя – це ілюзія чи щось реальне? Чи можливо досягти щастя? Від чого залежить щастя? Зрештою, чи можна виміряти щастя і як це зробити? Якщо над першими питаннями в цьому переліку замислювалися переважно філософи, починаючи ще з часів античності, то над останнім питанням наразі розмірковують представники різних наук, зокрема, й економісти.

Загалом питання щастя та його суб'єктивного відчуття кожною людиною завжди було і буде надзвичайно актуальним. І, відповідно, актуальною є можливість оцінити рівень щастя, у тому числі з економічної точки зору.

Щастя як почуття, як емоційний стан ще з давніх часів було об'єктом розмірковувань і наукових досліджень насамперед філософів, теологів та психологів. Зокрема, можна згадати давньогрецького філософа Аристотеля, шотландського філософа Д. Юма, видатного теолога Фому Аквінського, психологів У. Штаудінгера, С. Любомирські, К. Шелдона, К. Роджерса, Д. Готтмана та ін. Серед економістів відомими дослідниками цього питання є П. Долан, Д. Канеман, Р. Істерлін, А. Дітон, Р. Лейард. Також побічно цієї проблема торкався у своїх дослідженнях американський соціолог Р. Інгларт. Вітчизняні науковці поки що приділяють мало уваги цій темі, втім, можна відмітити дослідження Є. Воробйова і Т. Демченко.

Зазначимо, що *метою* роботи є вивчення національного щастя як показника соціально-економічного розвитку, а також з'ясування сутності та основних завдань державної політики щодо формування щастя. Основними *завданнями* розвідки нами були визначено:

- 1) проаналізувати основні експериментальні дослідження щастя останніх десятиліть;
- 2) розглянути предмет дослідження економіки щастя;
- 3) порівняти традиційний показник економічного благополуччя країни – ВВП – із національними щастям;
- 4) дати характеристику двом найвідомішим сучасним дослідженням щастя – Всесвітньому індексу щастя (*The Happy Planet Index*) і Рейтингу країн світу за рівнем щастя (*World Happiness Report*) і визначити місце України у вищезгаданих дослідженнях-рейтингах;
- 5) розглянути сутність та основні завдання державної політики щодо сприяння формуванню суб'єктивного відчуття щастя у громадян.

Об'єктом нашого дослідження є феномен щастя. *Предметом* роботи є розгляд національного щастя як сучасного суб'єктивного показника рівня соці-

ально-економічного розвитку країни та визначення основних завдань державної політики щодо формування щастя.

Видатний давньогрецький філософ Аристотель визначив щастя як діяльність душі в повноті доброчесності. Це найвище благо, до якого прагнуть усі, але в кожного воно своє, і щастя однієї людини може відрізнятися від щастя іншої. В етичному сенсі щастя – це стан тривалого задоволення від пережитої насолоди та повноти життя. Із сучасної філософської точки зору щастя – це вище благо, котре доступне людині.

Часто говорять, що щаслива та людина, яка відчуває себе щасливою. І цей стан дуже суб'єктивний. Упродовж останніх 40 років проведено чимало експериментальних досліджень щастя, котрі використовували передусім психологічну методологію та спиралися на результати масових соціологічних опитувань у різних регіонах світу. Було доведено, що на рівень щастя не впливає вік людини, її стать, слабко впливає генетика. Натомість серйозне значення мають темперамент і характер. У рамках різних проектів з'ясувався рівень щастя людей, які належать до соціальних груп із низьким соціальним статусом і неблагополучних груп: людей з особливими потребами, важко хворих, безхатченків, безробітних тощо. Виявилось, що переважна більшість цих людей попри всі негаразди вважає себе щасливими.

Німецький психолог У. Штаудінгер пише про «парадокс суб'єктивного благополуччя»: люди можуть бути щасливим незалежно від наявності здавалося б очевидних причин для цього. Американські психологи С. Любомирські та К. Шелдон сформулювали так звану «модель пирога». Згідно з цією моделлю «пиріг» поділяється на три нерівні частини, що об'єднують три групи факторів, які впливають на відмінності в індивідуальних оцінках людьми їхнього власного суб'єктивного благополуччя або щастя. Перша група – зовнішні фактори, які від нас не залежать, умови, в яких нам пощастило або не пощастило народитися та жити. Друга група – фактори, пов'язані зі стійким складом особистості. Є люди щасливі, позитивні за своїм характером, а є люди нещасні. І третя група – це те, що ми з вами створюємо власноруч. Це цілі, які ми ставимо перед собою, це взаємовідносини, які ми вибудовуємо навколо себе.

У ході досліджень було з'ясовано, що вплив цих груп факторів різний і сильно відрізняється від тих стереотипів, що у нас є. Так, наприклад, зовнішні фактори, пов'язані з географічним середовищем, соціальними умовами, освітою, забезпеченістю, обумовлюють лише 10–12% індивідуальних розбіжностей рівня щастя [6].

Аналізуючи проблему щастя, безумовно, виникає бажання поміркувати над вічним питанням: чи в грошах щастя? Тобто, наскільки суб'єктивне благополуччя або щастя залежить від матеріальних чинників.

Також цікаво з'ясувати, що впливає не тільки на індивідуальне, а й на загальне національне щастя в цілому. Чи можна це виміряти за допомогою кількісних методів і які відмінності існують між країнами та цілими регіонами світу відповідно до цих показників?

Останніми десятиліттями в економічній теорії, на межі трьох наук: економіки, соціології та психології, виник новий напрям – економіка щастя. В рамках цього підходу критикується ВВП як основний традиційний показник економічного благополуччя країни. Натомість розробляються альтернативні показники, які дозволяють проаналізувати розвиток нації з різних сторін. Дослідження у сфері економіки щастя спрямовані на розробку методів кількісного виміру щастя, а також уніфікацію цих показників. Загалом, до поля зору дослідників у рамках економіки щастя потрапляють такі питання:

- ✦ від чого залежить задоволеність життям, і чи залежить вона від доходу;
- ✦ чи існує взаємозв'язок і залежність між об'єктивним показником економічного благополуччя (ВВП на душу населення) та суб'єктивними оцінками задоволеністю життям з боку населення;
- ✦ наскільки ВВП – це та сама величина, якою сьогодні повинні опікуватися політики, чи є інша величина, що вимірює щастя; можливо, слід вимірювати «валове національне щастя», а не валовий внутрішній продукт;
- ✦ наскільки задоволеність життям залежить від макроекономічної політики, а також доступності, кількості та якості суспільних благ;
- ✦ як неекономічні фактори, що впливають на щастя, такі як здоров'я та тривалість життя, стан навколишнього середовища, кількість вільного часу, рівень освіти і культури, пов'язані з економікою;
- ✦ як здійснити кількісний вимір суб'єктивної оцінки задоволеності життям;
- ✦ як розподілити обмежені ресурси суспільства, щоб суб'єктивне відчуття задоволеності життя зросло [9]?

Як ми вже зазначили, тривалий час в економічній науці домінував об'єктивний підхід, згідно з яким дохід в абсолютному вимірі розглядався як найбільш адекватний індикатор індивідуального або сімейного благополуччя, а національний дохід (показник ВВП на душу населення) – як індикатор економічного благополуччя країни. Втім, упродовж останніх десятиліть відбулися зміни в розумінні поняття благополуччя. Наразі науковці дійшли висновку, що благополуччя нації визначається не тільки економічними показниками, а також й іншими факторами. Був введений новий показник: «суб'єктивне благополуччя». Економічне благополуччя, що визначається розміром ВВП на душу населення, є лише одним із низки показ-

ників, які в сукупності утворюють підсумкову оцінку. Цими додатковими показниками є, наприклад: задоволеність життям, толерантність, свобода вибору та дії, рівень демократизації та патріотизму суспільства.

Сучасні дослідники погоджуються з необхідністю з'ясування зв'язків між об'єктивним показником економічного благополуччя (ВВП на душу населення) та суб'єктивними оцінками населення. Урахування суб'єктивних показників необхідне, оскільки дозволяє краще обрати потрібні напрями економічної та соціальної політики. Також це надає можливості аналізувати благополуччя населення окремої країни та здійснювати порівняльний аналіз благополуччя населення різних країн.

На сьогодні у світі є кілька проектів кількісного дослідження щастя, серед яких, на нашу думку, виділяються два: Всесвітній індекс щастя (*The Happy Planet Index*) – комбінований показник британського дослідницького центру New Economic Foundation, який вимірює рівень щастя у країнах світу з 2006 р., та Рейтинг країн світу за рівнем щастя (*World Happiness Report*) – дослідницький проект міжнародної програми «Мережа рішень сталого розвитку» при Організації Об'єднаних Націй (UN Sustainable Development Solutions Network), який вимірює показник щастя населення у країнах світу з 2012 р.

Всесвітній індекс щастя – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу та окремих регіонів з точки зору їхньої здатності забезпечити своїм жителям щасливе життя. Він розраховується за методикою британського дослідницького центру New Economic Foundation спільно із екологічною організацією Friends of the Earth, гуманітарною організацією World Development Movement і групою незалежних міжнародних експертів і випускається раз на два-три роки.

Мета дослідження полягає в тому, щоб показати відносну ефективність, з якою країни використовують економічне зростання та природні ресурси для того, щоб забезпечити своїм громадянам щасливе життя. Науковці зазначають, що в тих країнах, де наголос робиться на розвитку виробництва, а з ним і на економічне зростання, люди, зазвичай, не стають щасливішими, оскільки економічні теорії, що сповідають влади цих держав, не мають нічого спільного із життям реальних людей. Індекс вимірює показники задоволеності жителів кожної країни та середню тривалість їхнього життя у співвідношенні із кількістю спожитих ними природних ресурсів. Економічні показники під час розрахунку Індексу не використовуються. Остання хвиля цього дослідження охопила 140 країн. Перші три місця за Індексом щастя посіли Коста-Ріка, Мексика та Колумбія, а Україна зайняла 70 місце [3].

Рейтинг країн світу за рівнем щастя – це міжнародний дослідницький проект, який вимірює показ-

ники щастя населення у країнах світу. Дослідження здійснюється діючим при Колумбійському університеті центром «Інституту Землі» під егідою ООН з метою продемонструвати досягнення країн світу та окремих регіонів з точки зору їхньої здатності забезпечити своїм жителям щасливе життя. Перший подібний рейтинг був підготовлений у 2012 р. до конференції ООН зі щастя.

Рейтинг враховує такі показники благополуччя, як рівень ВВП на душу населення, очікувана тривалість життя, наявність громадянських свобод, почуття безпеки та впевненість у завтрашньому дні, стабільність сімей, гарантії зайнятості, рівень корупції, а також побічні показники стану суспільства, такі як рівень довіри, щедрість і великодушність. Вагому частину дослідження становлять результати опитувань громадської думки жителів різних країн про те, наскільки щасливими вони себе відчують, які проводить Міжнародний дослідницький центр Геллапа, який пропонує респондентам у кожній країні оцінити своє відчуття щастя за спеціальною шкалою. У 2019 р. дослідження охопило 156 країн. За його результатами першу десятку склали Фінляндія, Данія, Норвегія, Ісландія, Нідерланди, Швейцарія, Швеція, Нова Зеландія, Канада та Австрія, а Україна посіла лише 133 місце [8]. Через рік дослідження проводилося у 153 країнах, і до топ-10 увійшли Фінляндія, Данія, Швейцарія, Ісландія, Норвегія, Нідерланди, Швеція, Нова Зеландія, Австрія та Люксембург. Наша країна піднялася в рейтингу на 10 щаблів і зайняла 123 місце [12].

За результатами численних досліджень сучасні науковці дійшли висновку, що рівень щастя залишається стабільним у всіх країнах упродовж багатьох років. Тобто ані позитивні (у тому числі зростання доходів), ані негативні зміни в житті кожної людини не чинили суттєвого впливу на загальний рівень щастя. Так, згідно з дослідженням економістів Д. Канемана і А. Дітона, рівень щастя не залежить на пряму від рівня доходів. Вони вирахували, що оптимальний рівень річного заробітку у США у 2010 р. становив 75 тис. доларів. Було помічено, що рівень щастя стрімко зростає разом зі зростанням доходів до цієї суми. Однак після досягнення позначки у 75 тис. доларів приріст доходів (навіть значний) не приводить до зростання відчуття щастя [11].

Розглядаючи рівень щастя на рівні нації в цілому, була виявлена така закономірність: за умови загального економічного зростання відносні позитивні та негативні зміни в житті кожної окремо взятої людини врівноважують одна одну, не створюючи зміни в загальному рівні щастя в країні. Якщо в ринковому суспільстві спостерігається диференціація доходів, то щасливим буде відчувати себе лише певна частина людей, які вважають себе відносно багатшими, успішнішими за інших. При цьому абсолютний рівень багатства суспільства (що традиційно визначається

розміром ВВП на душу населення) може бути різним, але поки спостерігається диференціація доходів, середній рівень щастя в суспільстві буде сталим. Ця закономірність увійшла в історію як парадокс Істерліна.

Американський економіст і демограф Річард Істерлін з університету Пенсильванії сформулював у 1974 р. за наслідками експерименту закономірність, котра полягає в тому, що рівень багатства країни не впливає на частку людей, які вважають себе щасливими. Р. Істерлін доводив тезу про сталість щастя та його повну незалежність від доходу, спираючись на психологічну теорію «setpoint theory», згідно з якою існує певна точка, від якої суб'єктивне благополуччя відхиляється, але повертається до неї, тому що генетика і темперамент людини чинить опір впливу соціально-економічної політики та соціуму в цілому.

Втім, пізніші наукові пошуки частково спростували твердження Істерліна. Так, наприклад, порівняльні крос-секційні дослідження американського соціолога Р. Інглгарта засвідчують існування змін у рівні щастя в більшості країн, а також демонструють зв'язок рівня щастя з темпами економічного зростання [5, с. 22]. Економічний розвиток спричинює перехід у суспільстві: від максимізації економічного зростання до максимізації суб'єктивного благополуччя; від суспільства дефіциту або виживання до суспільства безпеки. Але, водночас, існує межа, за якою економічне зростання більше не приводить до значного зростання рівня суб'єктивного благополуччя. За такої ситуації проблема виживання вже вирішена і більше не актуальна, і тому в такому суспільстві з'являється значна кількість постматеріалістів, для яких економічні вигоди більше не забезпечують зростання суб'єктивного благополуччя.

За низького рівня економічного розвитку навіть незначний підйом спричинить суттєве зростання рівня суб'єктивного благополуччя та збільшить тривалість життя. Але і окрема людина, і суспільство в цілому досягають певної межі, за якою подальше економічне зростання спричинює лише мінімальне зростання тривалості життя та рівня суб'єктивного благополуччя. З цього моменту неекономічні аспекти життя стають більш значущими та визначальними для тривалості та якості життя людини. Після досягнення цієї межі найдоцільнішим є зосередження всіх зусиль на підвищенні якості життя населення, а не на прагненні до економічного зростання. Цей зсув пов'язаний зі значними ціннісними змінами на індивідуальному рівні: переміщення уваги з економічної та фізичної безпеки на цінності самовираження, що включають участь у громадському житті, свободу думок та якість життя.

Цікаво, що наразі у світі існує поняття «валове національне щастя», котре є мірою якості життя, що включає в себе моральні та психологічні цінності, на відміну від валового національного продукту (ВНП).

Це поняття було введено як неофіційна державна філософія маленького буддистського королівства Бутан у 1972 р.

У Данії, котра стабільно останніми роками входить до топ-3 рейтингу щастя ООН, існує свого роду ціла життєва філософія – хюге (від данського *hygge* – благополуччя). Цим словом позначається настрій затишку, благополуччя, задоволеності та комфортного спілкування. Сьогодні хюге вже стала частиною національної культури Данії, так би мовити, її візитівкою [1].

В Україні індекс щастя вимірюється за результатами опитувань КМІС, які проводилися у 2017 і 2019 рр. [2]. Показник нашої країни в цілому доволі низький, проте демонструє позитивне зростання – на кінець минулого року 51% українців вважали себе щасливими, і тільки 18% вважали, що їх особисте життя нещасливе. Таким чином, індекс щастя, склав +33% проти +8% у 2017 р.

Напевно, багато хто погодиться із думкою, що держави мають сприяти щастю своїх громадян. За висловом Джефрі Сакса, «є сенс проводити політику підвищення щастя населення тією ж мірою, якою це стосується підвищення національного доходу» [12]. Звідси випливає, що однією з важливих проблем у сфері формування та примноження національного щастя є роль державних і самоврядних інституцій. Йдеться про вибір такої моделі державної та муніципальної політики, у якій держава та органи місцевого самоврядування беруть участь у підвищенні рівня та якості життя в країні, регіоні, громаді; створенні комфортних умов для життя людини; примноженні довіри в суспільстві, культивуванні у громадян відчуття стабільності, захищеності, оптимізму, впевненості в завтрашньому дні тощо.

Англійський економіст Р. Лейард виділяє сім параметрів, які впливають на наше суб'єктивне усвідомлення щастя («велика сімка»): сімейні відносини; фінансова ситуація; робота; суспільство і друзі; здоров'я; особиста свобода; особисті цінності [7, с. 95–96]. За винятком здоров'я і доходу, усі вони пов'язані з якістю наших відносин із людьми. І важливо, що більшість із них можуть бути об'єктом цілеспрямованого впливу самої людини. Так само держава, опікуючись індивідуальним щастям кожного громадянина, може створювати умови для досягнення «валового національного щастя», провадячи ефективну політику за пріоритетними напрямками суспільного розвитку.

Аналітичні дані свідчать, що інструментарій для примноження суспільного щастя з боку публічної влади може бути досить розмаїтим і різнитися з огляду на традиції, культуру, ментальність, історичні, природно-географічні та інші чинники розвитку нації. Спробуємо окреслити можливості державної політики щодо продукування щастя на національному рівні.

Одним із ключових параметрів щастя людини є сім'я та сімейні відносини. Світова наукова думка визнає стан розвитку сімейних відносин інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є важливим фактором формування потенціалу нації. Відповідно до Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. На виконання конституційних положень Верховна рада України в 1999 р. прийняла Концепцію державної сімейної політики, що визначає загальну стратегію та пріоритетні напрями державної політики у сфері сім'ї та молоді. Метою державної сімейної політики є забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

На нашу думку, сімейна політика розглядається органами державної влади як система заходів, спрямованих здебільшого на усунення наслідків, а не причин, що перешкоджають повноцінному функціонуванню інституту сім'ї. У результаті такого підходу основне спрямування державної політики – це матеріальна підтримка окремих категорій сімей, що призводить до формування пасивної, споживацької поведінки сімей. У цьому зв'язку резонною видається думка В. Дерєги про те, що державна сімейна політика має бути переорієнтована із сімейного неблагополуччя на стимулювання сімейного благополуччя [4]. У контексті зростання «валового національного щастя» завданням держави є створення умов для виконання сім'єю її соціальних функцій, пов'язаних з турботою і вихованням дітей, формуванням особистості, доглядом за непрацездатними батьками. При такому підході сім'я та держава стають партнерами, взаємно розділяють ризики та відповідальність за благополуччя як окремої родини, так і держави в цілому. Благополучні сім'ї стають осередком щасливого життя. Ключовим фактором оптимізації державної сімейної політики має бути пропагування та формування в суспільстві пріоритету сімейних цінностей, відповідального ставлення до шлюбу та батьківства, що має бути відображено в законодавстві, діяльності органів соціального захисту населення, інших соціально-орієнтованих інститутів, соціальній рекламі тощо.

Забезпечення нормальної життєдіяльності сім'ї загалом та кожного її члена зокрема потребує відповідних джерел надходження грошових коштів. Величина грошових надходжень домогосподарства не тільки характеризує ступінь його фінансової стійкості та сили, фінансовий потенціал, а й часто сприяє зростанню задоволеності життям членів родини.

Беручи до уваги згадувані вище наукові розвідки Р. Істерліна, більшість сучасних дослідників економіки щастя вважають, що економічний розвиток створює перехід у суспільстві від максимізації економічного зростання до максимізації суб'єктивного до-

бробуту, від суспільства дефіциту до суспільства безпеки, що забезпечує різке збільшення суб'єктивного добробуту. Але існує поріг, за якого економічне зростання не дає значного збільшення рівня суб'єктивного добробуту. Це пояснюється тим, що на цьому рівні задоволення фізіологічних потреб уже не є проблемою для більшості людей. І в такому суспільстві з'являється значна кількість людей з постматеріалістичним світоглядом, для яких економічні вигоди більше не забезпечують збільшення суб'єктивного добробуту [10, с. 109–110].

Таким чином, у країнах із низьким рівнем економічного розвитку та аналогічним рівнем життя навіть незначне збільшення реальних доходів громадян приведе до зростання рівня суб'єктивного добробуту та збільшення тривалості життя. У цих умовах пріоритетом загальнонаціонального розвитку є економічне зростання, що може стати дієвим інструментом для забезпечення зростання індивідуального та суспільного добробуту. Водночас, за умови досягнення країною та суспільством визначеного порогу розвитку, подальше зростання реального ВВП здатне приносити лише мінімальне збільшення рівня тривалості життя та рівня суб'єктивного добробуту. Саме з цього моменту дедалі більшого значення набувають неекономічні аспекти життя, що визначають, як довго і наскільки добре живуть люди. Після досягнення цієї порогової точки національного розвитку відбувається поступова трансформація цілей, мотивів, переконань, настанов, цінностей і смислів значної кількості громадян, що обумовлює необхідність зміни пріоритетів державної та муніципальної політики: зусилля влади доцільно зосереджувати на підвищенні якості життя населення, а не на зростанні ВВП.

Якість життя як інтегральний параметр вимірювання щастя по суті означає комплексну характеристику задоволення матеріальних і культурних потреб людини, умов її життєдіяльності, вільного розвитку особистості та суспільства в цілому. Ця характеристика включає показники комфорту та безпеки існування, стабільність середовища існування та житла, рівня добробуту, доступність освіти та культури, ефективність сфери медичного обслуговування тощо. Діяльність держави при цьому має враховувати соціальні, економічні, екологічні та культурні виміри якості життя і спрямовуватися на:

- 1) забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на національному ринку праці, вирішення проблеми безробіття та забезпечення ефективної зайнятості, стимулювання інфляційних процесів, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів;
- 2) регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів

економіки в соціальній сфері (зокрема, між роботодавцями та найманими працівниками);

- 3) розподіл і перерозподіл доходів населення;
- 4) формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці та надання соціальних гарантій економічно активній частині населення;
- 5) створення системи соціального захисту населення;
- 6) забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури, фізичної культури та спорту, житлово-комунального господарства та ін.);
- 7) захист навколишнього середовища тощо.

У вітчизняному контексті це означає, що пріоритети державної соціальної політики, політики зайнятості, доходів та оплати праці в Україні мають корелювати із декларованими державою цілями примноження суспільного щастя. Іншими словами, доходи громадян, у т. ч. від трудової діяльності, мають забезпечувати необхідний для підтримання здоров'я та добробуту її самої та її сім'ї життєвий рівень (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування). Крім того, державна політика у цій сфері має бути спрямована на: підвищення доходів незаможних громадян з метою створення умов для нормального відтворення їхньої робочої сили; усунення диспропорцій майнового розшарування; регулювання зайнятості; зниження соціальної напруженості тощо.

Значною мірою на щастя людей впливає рівень свободи, можливості самореалізації, захисту своїх прав та інтересів. Безперечно, свобода є засадничою умовою для індивідуального та суспільного щастя. Щаслива людина – самодостатня, здатна керувати своїм життям, вільно реалізовувати свій потенціал, самостійно обирати цілі та засоби саморозвитку – нерідко є соціально активною, небайдужою до проблем суспільства, готовою ділитися своїм щастям з оточуючими. З огляду на це, для будь-якої країни важливою є побудова такої моделі взаємодії суспільства та держави, яка б не лише відповідала очікуванням соціуму, але і задавала перспективні вектори його розвитку, спрямовані на досягнення та примноження щастя. Найбільш затребуваною, на наш погляд, у вітчизняних реаліях є реалізація концепцій правової та соціальної держави. Реальна розбудова соціальної та правової держави повинна мати на меті організацію життя суспільства на принципах свободи, гуманізму, верховенства права, забезпечення кожному громадянину гідних умов життя та розвитку. Послідовна та відповідальна державна політика, узгоджена з окресленими принципами, здатна поступово вдосконалити спосіб життя людей, розвинути їхню правосвідомість, суспільну активність, відповідальність і моральність, сформувати вміння адаптуватися до швидких соціальних змін. Це, безумовно,

є потужними передумовами для зростання кількості задоволених, щасливих людей у суспільстві. Отже, економічна та політична свобода позитивно впливає на рівень задоволення життя членів суспільства за умови, що вона поєднується із зайнятістю, задоволенням матеріальних і нематеріальних потреб людей, зокрема потреби в безпеці, самореалізації, належним соціальним захистом від ризиків тощо.

ВИСНОВКИ

У підсумку зауважимо, що головною метою державної політики, орієнтованої на досягнення щастя, є створення умов, за яких для населення є можливим своєчасне, повне та якісне задоволення різноманітних потреб нижчого та вищого рівнів, тобто забезпечення матеріальної та духовної задоволеності життям. Політичний курс, спрямований на сталий розвиток, максимізацію суспільного добробуту, заохочення державних і приватних інвестицій у сферу освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культурний розвиток, соціальну підтримку окремих категорій населення, буде сприяти нарощенню людського потенціалу та ресурсу щастя на місцевому та національному рівнях, а отже, – позитивній трансформації світогляду українців, зростанню довіри населення до інститутів влади, формуванню та розвитку суб'єктності громадян, нації, країни.

Розглянувши основні експериментальні дослідження щастя, що здійснювалися впродовж останніх десятиліть як психологами, так і економістами, а також вивчивши методіку роботи таких відомих сучасних проєктів кількісного дослідження щастя, як Всесвітній індекс щастя (*The Happy Planet Index*) і Рейтинг країн світу за рівнем щастя (*World Happiness Report*), цілком можна стверджувати таке.

Традиційні об'єктивні показники економічного благополуччя (наприклад, ВВП на душу населення) зберігають своє значення під час оцінки рівня соціально-економічного розвитку тієї чи іншої країни, втім, їх вже замало для повного вивчення проблеми, а ще обов'язково слід враховувати суб'єктивні оцінки населення. Ці суб'єктивні показники необхідні, оскільки дозволяють краще обрати потрібні напрями економічної та соціальної політики.

Також варто зауважити, що згідно з різними дослідженнями, зокрема за результатами останніх опитувань КМІС, Україна демонструє позитивну динаміку – індекс щастя в нашій країні дуже повільно, але зростає. Що дозволяє зробити стриманий позитивний прогноз на майбутнє. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікінг М. Маленька книга хюге. Як жити добре поданськи. / перекладач К. Б. Бабкіна. «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 288 с.

2. Україна демонструє зростання індексу щастя на фоні його стабільності у світі. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=913&page=1>
3. Всемирный индекс счастья (The Happy Planet Index). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/happy-planet-index/info>
4. Дереха В. В. Державна сімейна політика та проблеми її формування в Європейському Союзі. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»] Серія «Політологія»*. 2014. Вип. 218. Т. 230. С. 22–27. URL: <https://mk-eu.at.ua/material/naukpratsi/derega.pdf>
5. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / пер. с англ. М. Коробочкин. М. : Новое издательство, 2011. 464 с. URL: https://www.hse.ru/data/2012/02/24/1266136909/inglehart_welzel.pdf
6. Леонтьев Д. Что такое счастье?. URL: <https://posto.nauka.ru/faq/67173>
7. Лэйард Р. Счастье: уроки новой науки / пер. с англ. И. Кушнаревой. М. : Изд-во Института Гайдара, 2012. 416 с.
8. Рейтинг стран мира по уровню счастья (World Happiness Report). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/world-happiness-report/info>
9. Чинакова Н. В. Экономика счастья: современные исследования и дискуссии. *Мир экономики и управления*. 2016. Т. 16. № 1. С. 101–115. URL: <https://nsu.ru/xmlui/bitstream/handle/nsu/12887/09.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
10. Ярмоленко Ю. О. Сталий розвиток АПК як складова розвитку економіки щастя. *Теорія та практика державного управління*. 2016 № 2. С. 107–111.
11. Kahneman D., Deaton A. High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *PNAS*. 2010. Vol. 107. Issue 38. P. 16489–16493. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>
12. World Happiness Report-2020. URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>

REFERENCES

- Chinakova, N. V. "Ekonomika schasty: sovremennyye issledovaniya i diskussii" [Economics of Happiness: Current Research and Discussion]. *Mir ekonomiki i upravleniya*, vol. 16, no. 1 (2016): 101-115. <https://nsu.ru/xmlui/bitstream/handle/nsu/12887/09.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dereha, V. V. "Derzhavna simeina polityka ta problemy yii formuvannia v Yevropeiskomu Soiuzi" [State Family Policy and Problems of Its Formation in the European Union]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiiia»]*. Seriya «Politolohiia», vol. 230, issue 218 (2014): 22-27. <https://mk-eu.at.ua/material/naukpratsi/derega.pdf>
- Inglkhar, R., and Veltzel, K. "Modernizatsiya, kulturnyye izmeneniya i demokratiya: Posledovatelnost chelovecheskogo razvitiya" [Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence]. Moscow : Novoye izdatelstvo, 2011. <https://>

www.hse.ru/data/2012/02/24/1266136909/inglehart_welzel.pdf
Kahneman, D., and Deaton, A. "High income improves evaluation of life but not emotional well-being". *PNAS*, vol. 107, no. 38 (2010): 16489-16493.
DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>
Leontev, D. "Chto takoye schaste?" [What Is Happiness?]. <https://postnauka.ru/faq/67173>
Leyard, R. *Schaste: uroki novoy nauki* [Happiness: Lessons from the New Science]. Moscow: Izd-vo Instituta Gaydara, 2012.
"Reyting stran mira po urovniu schastia" [World Happiness Report]. <https://gtmarket.ru/ratings/world-happiness-report/info>
"Ukraina demonstruie zrostannia indeksu shchastia na foni yoho stabilnosti u sviti" [Ukraine Demonstrates

the Growth of the Happiness Index Against the Background of its Stability in the World]. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=913&page=1>
"Vsemirnyy indeks schastia" [The Happy Planet Index]. <https://gtmarket.ru/ratings/happy-planet-index/info>
Vikinh, M. *Malenka knyha khiuge. Yak zhyty dobre po-dansky* [The Little Book of Hygge. The Danish Way to Live Well]. Klub Simeinoho Dozwillia, 2017.
"World Happiness Report-2020". <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>
Yarmolenko, Yu. O. "Stalyi rozvytok APK yak skladova rozvytku ekonomiky shchastia" [Sustainable Agriculture Development as a Component of Development of Happiness Economy]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 2 (2016): 107-111.

УДК 338.24
JEL: F02; F43

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

©2020 ГРОМИКА Р. П.

УДК 338.24
JEL: F02; F43

Громика Р. П. Аспекти розвитку економічної безпеки України та її вплив на розвиток економіки

У сучасних глобальних умовах функціонування вітчизняна економіка супроводжується впливом внутрішніх і зовнішніх деструктивних чинників. Отже, актуалізуються питання підвищення рівня економічної безпеки як країни в цілому, так і бізнес-середовища та громадян зокрема. Досягнення належного рівня економічної безпеки дозволить створити сприятливі умови для стійкого функціонування держави. Метою статті є аналіз основних факторів впливу на економічну безпеку країни та їх ознаки на основі систематизації показників результатів економічної діяльності та визначення їх характерних ознак. Наведено схему ієрархічної структури економічної безпеки країни, з якої простежується, що кожен вищий рівень системи управління економічною безпекою держави має належним чином створювати сприятливі умови для розвитку економіки, формувати передумови забезпечення захищеності об'єкта економічної безпеки нижчого рівня. Розкрито тенденцію ризиків економічної безпеки країни на міжнародному та національному рівнях. Ураховуючи характер взаємозв'язку між рівнями економічної безпеки, доведено, що запорукою досягнення економічної безпеки на вищих рівнях ієрархії є її забезпечення саме на рівні бізнес-середовища. Виявлено, що економічна безпека країни полягає в забезпеченні умов для ефективного функціонування та стратегічного розвитку бізнесу в умовах впливу загроз різноманітного характеру. На підставі аналізу та систематизації статистичних даних авторського підходу проаналізовано фактори загроз економічній безпеці держави, до яких віднесено рівень зростання ВВП, податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, динаміки державного боргу, конкурентоздатність, сталий економічний розвиток і гармонічну взаємодію на міжнародному рівні бізнес-середовища.

Ключові слова: економічна безпека, розвиток економіки, фактори загрози економічній безпеці, національний і міжнародний рівні.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-13-18>

Рис.: 1. Табл.: 3. Бібл.: 10.

Громика Роман Петрович – кандидат економічних наук (Харків, Україна)

E-mail: Roman.Hromyka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4206-1659>

UDC 338.24
JEL: F02; F43

Hromyka R. P. Aspects of Ukraine's Economic Security Development and Its Impact on the Economic Development

In today's global conditions of functioning, the national economy is accompanied by the influence of both internal and external destructive factors. Consequently, the issues of increasing the level of economic security of both the country in general and the business environment and citizens in particular are being actualized. Achieving the the proper level of economic security will create favorable conditions for the stable functioning of the State. The article is aimed at analyzing the main factors of influence on the economic security of the country and their signs on the basis of systematization of indicators of economic activity results together with determination of their characteristic features. The scheme of the hierarchical structure of economic security of the country is provided, from which it can be traced that each higher level of the system of economic security management of the State should properly create favorable conditions for the development of the economy, form the prerequisites for ensuring the security of the lower level of the economic security. The tendency of the economic security risks of the country at both the international and the national levels is covered. Considering the nature of the relationship between the levels of economic security, it is proved that the key to achieving the economic security at the highest levels of the hierarchy is its provision precisely at the level of the business environment. It is identified that the economic security of the country consists in providing conditions for the effective functioning and strategic development of business in the conditions of influence of threats of a diverse nature. Based on the analysis and systematization of statistical data of the author's approach, the